

YURTIMIZNING MADANIY TURIZMI RIVOJIDA SITORAYI MOHI XOSSA SAROY MAJMUASINING ME'MORIY YODGORLIK SIFATIDAGI TARIXIY AHAMIYATI

Irgasheva Sojida G'olib qizi

Kamoliddin Behzod nomidagi

Milliy rassomlik va dizayn instituti

San'atshunoslik va muzeyshunoslik fakulteti

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Bugungi kunda Prezidentimiz tashabbusi bilan madaniy turizm sohasida ham ko'zga ko'rinarli ishlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizning ming yillik tarixini o'zida to'laligicha aks ettira oladigan qadimiy shahar hisoblanmish Buxoro hali hanuz jahon e'tibori va e'tirofiga sazovor bo'lib keladi. Ushbu maqolada Buxoro amirlari tomonida barpo etilib, hozirgacha turistlarni jalb etayotgan Sitorai Mohi Xossa saroy majmuasi haqida ma'lumot beriladi.*

Аннотация: *сегодня по инициативе нашего президента в сфере культурного туризма также ведется заметная работа. Считающаяся древним городом, способным в полной мере отразить тысячелетнюю историю нашей страны, Бухара до сих пор пользуется Всемирным вниманием и признанием. В этой статье рассказывается о дворцовом комплексе Ситорай Мохы Хоса, построенном на стороне эмиров Бухары и до сих пор привлекающем туристов.*

Annotation: *Today, at the initiative of our president, significant work is also being carried out in the field of cultural tourism. Considered an ancient city capable of fully reflecting the thousand-year history of our country, Bukhara still enjoys worldwide attention and recognition. This article tells about the Sitorai Mokhi Khossa palace complex, built on the side of the emirs of Bukhara and still attracts tourists.*

Tarixiy obida Buxoroning mang'it sulolasiga mansub amirlar Amir Nasrullo (1826-1860), Amir Muzaffar (1860-1885), Amir Abdulahad (1885-1910), Amir Olimxon (1910-1920)lar tomonidan qurilgan. Amir Abdulahad davrida me'moriy inshootning katta qismi bunyod etildi⁶⁵. Sitorai Mohi Xossaning qurilishi XIX asrning o'rtalarida boshlangan va 1914-yilda qurib bitkazilgan. U Buxoro shahri markazidan 2,5 km janubda, Buxoro tumani bilan chegaradosh hududda joylashgan. Sitorai Mohi Xossaning qurilishi yangi tarix davriga, Buxoro amirligi Rossiya imperiyasining protektoratligi davriga to'g'ri keladi. Me'moriy inshootning qurilishida bir qator ashyolar ishlatilgan. Xususan, g'isht (xom va pishgan), faner, yog'och, ayniqsa, tut va yong'oq daraxti, marmar, oyna, tunuka, tosh, cho'yan, temir va boshqalar. Uning dastlabki imoratlari Amir Nasrullo hukmronligi davri qurilgan. Biroq bu yerda saroy va hushmanzara bog' barpo etish Amir Abdulahadxon hukmronligi davrida

⁶⁵ Qoryog'di Jumayev "Sitorayi Mohi Xossa"- o'quv qo'llanma, 2010- yil

boshlangan. Amir Olimxon hukmronligi davrida esa yangi saroy tiklangan va shu davrdan boshlab saroy kompleksi yangi va eski saroyga ajratilgan. Eski saroy uch hovlidan va ko'pgina xonalardan iborat ansambldir. Bu yerdagi eng tarixiy xona Amir Muzaffarxon mehmonxonasi keng va baland zal, ikki tomonidagi boloxonali ayvonlar, yevropacha eshik va derazalar bilan ajralib turadi⁶⁶.

Mehmonxonaning devoriy rasmlari va ranglarida motivlar uyg'unlashtirilgan. Uch qismga bo'lingan kvadrat xonani tashkil etuvchi Abdulahadxon zali boshqacharoq ishlangan. Bir-biriga ro'para joylashtirilgan va bir xilda bezatilgan ikkita zal o'rtadagi baland supa orqali birlashtirilgan Supaning g'arb tomonida taxt o'rnatilgan. Abdulahadxon va Muzaffarxon zallarining badiiy bezaklarida o'xshashlik tomonlari juda ko'p. Eski Sitorai Mohi Xossaning Sharq tomonida Amir Olimxon hukmronligi davrida qurilgan bosh qarorgoh alohida me'moriy ahamiyatga ega. Unga koshin va rangli shisha bilan bezatilgan tantanavor peshtoq — muhtasham toqli darvoza orqali kiriladi. Bu kompleksni tiklashdan avval Buxoroning eng yaxshi ustalari Rossiyaga rus me'morlarining tajribasini o'rganish uchun yuborilgan. Shundan keyin Xo'ja Hofiz rahbarligidagi buxorolik ustalar kuchi bilan hovlining janub tomonida ansamblning birinchi binosini tiklashga kirishgan. Qurilish rus injenerlarining nazoratida bo'lgan. Bosh binoni barpo etish jarayonida Yevropa bilan Isfahon saroylari arxitekturasi va Buxoroning boy turar-joylari binolarining me'moriy yechimlaridan foydalanilgan. Bino chiroyli me'moriy yechimga ega, biroq sintez ishi sohasida uncha tajribaga ega bo'lmagan ustalar uchun murakkab bo'lganligi sababli, binodagi ayrim zallar antresol va arkalar bilan tig'izlashtirib yuborilgan. Ushbu binoga kiraverishda eshikning ikki tarafiga o'sha vaqtda hali unchalik tajribaga ega bo'lmagan nurotalik ustalar tomonidan marmardan tayyorlangan sherning haykali o'rnatilgan. Biroq keyinchalik katta tajriba ega bo'lgan o'sha ustalar kompleksdagi hovuzning suv tushishi uchun mo'ljallangan marmar novalarni kamko'stsiz tayyorlab berganlar. Hovlining ikkinchi tomoniga, bu bino bilan yonma-yon, unga tik qilib g'arb tomonda 1912-1914-yillarda katta badiiy ahamiyatga ega bo'lgan noyob Oq zal qurilgan. Bu zal va uning dahlizi buxorolik ustalar tomonidan milliy uslubda ko'rkam ishlangan. Oq zal ganchkorlik va ganch o'ymakorligi san'atining eng so'nggi yutuqlari asosida usta Shirin Murodov rahbarligida 25-30 ta qo'li gul ustalar tomonidan ikki yil davomida ajoyib qilib ishlangan. Bino ichi noyob me'moriy yechimga ega. Oq zalning interyerini bezatishda o'sha davrgacha ma'lum bo'lgan eng yaxshi tajribalar o'z aksini topgan. Devor va shiftlarda panno ko'rinishidagi oynalar ustida ishlangan ganchkorlik mahsuli kishi ko'zini qamashtirib yuboradi. Ishlatilgan oynalar devor va shiftda bejirim bezaklar ostidagi fon vazifasini bajargan. Yangi saroy "P" shaklida bunyod etilgan. Saroy rejasida, bezak va jihozlarida Sharq va yevropacha uslublar ma'lum darajada uyg'unlashgan. 1917-1918-yillarda zinali hovuz barpo etilgan, u ansambl me'morchiligida katta ahamiyat kasb etgan. 1917-1918-yillarda hovlining uchinchi — shimol tomonida hovuz oldida yevropacha uslubda ishlangan peshayvonli bino qurilgan.

⁶⁶ Halim To'rayev "Buxoro tarixi": O'quv qo'llanma, "Durdona" nashriyoti Buxoro – 2020 yil. 320 b.

Demak, me'moriy kompleksni barpo etishda aralash, milliy va yevropacha usullardan foydalanilgan. Sitorai Mohi Xossaga kiraveri shda tashqi hovli, uning janubiy-g'arbiy tomonida kichik hovlili xazinaxona, janubiy-sharqdagi qarama-qarshi burchakda yozgi dam olish joyiga kiriladigan darvoza bor. Yozgi dam olish joyi bog'ning to'rida bo'lib, bino kichik hovli va hovuzchaga ega. Dam olish joyining atrofi baland imorat bilan o'ralgan. Bino assimetrik yechimda milliy tusda chiroyli ishlab chiqilgan. Saroy Buxoro amiri Olimxonning yozgi qarorgohi bo'lgan. Amir bu yerdan yozgi dam olish maskani sifatida foydalangan. Bundan tashqari Amir chet el elchilarini va rus vakillarini shu yerda qabul qilgan. Me'moriy inshoot g'arb va Sharq me'morchiligi asosida qurilgan. Oq zalning qurilishida yevropacha qurilish uslubi ustunlik qiladi. Bugungi kunda inshootning ta'mir talab qismlari qayta rekonstruksiya qilingan. Inshootning kirish joyida xalq amaliy san'ati namunalari bo'lgan buyumlar savdo rastasi mavjud. Hovlida esa tovuqlar, Oq zalda amirlik huzurida bo'lgan chet el elchilarining billur vaza, qimmatbaho gilamlar, guldonlar kabi sovg'alaridan iborat manzaraning guvohi bo'lishimiz mumkin.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishganidan so'ng, ushbu ansamblga alohida e'tibor qaratildi. Jumladan, 1997-yil Buxoro shahrining 2500 yilligi keng nishonlandi va shu munosabati bilan Buxorodagi barcha me'moriy inshootlar qatorida Sitorai Mohi Xossa saroyi ham qayta ta'mirdan chiqdi. Shu yili inshoot YUNESKO tashkilotining Butun Jahon yodgorliklari ro'yxatiga kiritildi.